

менше 5-ти років проживала разом з родичами або ін. (фактичними вихователями) однією сім'єю, вона зобов'язана буде надавати їм матер. допомогу, якщо ті стануть непрацездатними, а особи, які в силу закону зобов'язані були це робити в першу чергу, не зможуть надавати їм таке утримання з поважних причин. Разом із тим такий обов'язок настає, якщо колишній вихованець може надавати матер. допомогу колишнім фактичним вихователям.

Однак не у всіх випадках відносини, що складаються між особою і дитиною-сиротою чи дитиною, позбавленою батьківського піклування, яка проживає у її родині, можна підводити під прав. форму фактичного виховання. Так, у юрид. літературі висловлений підхід (Н. А. Д'ячкова), що при усиновленні дитини одним із подружжя, другий, не виказавши бажання стати його усиновлювачем, проте, давши письмову нотаріально посвідчену згоду на це усиновлення (ч. 1 ст. 220 СК України), визнається фактичним вихователем дитини за умови збереження прав, зв'язку дитини зі своїм батьком (матір'ю). Проте в цьому випадку можна говорити лише про окремі правомочності фактичного вихователя у другого з подружжя. Дача письмової нотаріально засвідченої згоди на усиновлення дитини одним із подружжя не породжує для нього тих прав, наслідків, які настають для фактичного вихователя, в сім'ї якого проживає і виховується дитина, позбавлена батьківського піклування, і який добровільно взяв на себе обов'язки замінити його такий дитині.

Тільки влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, на по-

стійне виховання та утримання є тим юрид. фактом, з яким пов'язане настання певних прав, наслідків, зокрема, аліментування. Тому закріплення в сімейному зак-ві певного порядку оформлення відносин по фактичному вихованню (суб'єктного складу, прав і обов'язків сторін, прав, наслідків, відповідальності) є одним із тих завдань, що стоїть перед законодавцем.

Лит.: Матвеев Г. К. Об институте фактического воспитания чужих детей. В кн.: Правовые вопросы семьи и воспитания детей. Москва, 1968; Короткова Л. П. Правовой статус фактических воспитателей детей // Правоведение, 1983, №3; Семейный кодекс Украины: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Х., 2008; Борисова В. И. Фактическое воспитание и усыновление как семейная форма устройства на воспитание детей, оставшихся без родительского попечения // Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др. Х., 2013.

В. І. Борисова.

ФАКТИЧНІ ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ - форма організації сімейного союзу чоловіка і жінки, які не перебувають у шлюбі між собою.

Такий шлюбний союз чоловіка і жінки без його формального визнання (реєстрації уповноваженим органом) відомий історії під різними назвами: «конкубат», «нетрадиційний шлюб», «альтернативна сім'я», «паперовий шлюб», «дикий шлюб», «співжиття», «громадянський шлюб». Крім того, дістав свого розвитку термін «цивільний шлюб» («світський шлюб») як альтернатива «церковному шлюбу», тобто на

ФАКТИЧНІ ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ

підставі його визнання державою та церквою.

У будь-якому випадку відносини між чоловіком та жінкою для визнання їх фактичним шлюбом повинні мати окремі ознаки шлюбу. Так, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у ОДРАЦСі. Крім того, зак-вом передбачено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Таким чином, особи, які проживають у зареєстрованому шлюбі, набувають статусу подружжя, натомість особи, які визнають один одного як подружжя (тобто спільно проживають як подружжя, пов'язані спільним побутом як подружжя, мають взаємні права та обов'язки як подружжя), але їх сімейний союз не зареєстровано, такого статусу не набувають. При цьому визнання такого союзу, як шлюб, має здійснюватися уповноваженим органом, тому реліг. обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли реліг. обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення ОДРАЦСу.

У доктрині права наголошується, що права жінки і чоловіка у Ф. ш. в. можуть бути тотожними за змістом із шлюбними відносинами, але підстави їх виникнення різні. Більш того, прав, статус осіб, які перебувають у фактичному шлюбі, відрізняється від прав, статусу подружжя, зокрема в обсязі їх прав та обов'язків. Ідеться про особисті взаємні права та обов'язки, передбачені ст. 49-56 СК України (право на материнство та право на батьківство, право

на повагу до своєї індивідуальності, обов'язок турбуватися про сім'ю тощо). Хоча це не означає, що особа взагалі позбавлена цих прав або може їх набути виключно у шлюбі. Законодавче передбачення названих прав як прав подружжя створює додаткові гарантії для здійснення особами цих прав у шлюбі.

Дослідники істор. розвитку інституту сім'ї і сімейних відносин на території Київської Русі зробили висновок про те, що передумовою існування Ф. ш. в. є звичаї, що панували у стародавні часи на території Київської Русі, зокрема постійне фактичне шлюбне співжиття між двома людьми з метою створення сім'ї, яке не було втілене в законну форму. Регулювання Ф. ш. в. спочатку в Україні у складі Російської імперії, у складі СРСР, а потім - у незалежній Україні свідчить про те, що ідея прав, регулювання Ф. ш. в. формувалася і розвивалася та змінювалася від поблажливого ставлення до повної заборони і, нарешті, до визнання їх державою.

У доктрині права пропонується визначити поняття «шлюбні відносини» як широкий соціал.-прав. термін, який включає відносини між жінкою та чоловіком, які перебувають як у зареєстрованому шлюбі (подружні відносини), так й у Ф. ш. в., що починаються з моменту реєстрації шлюбу або з першого дня спільного проживання (у разі Ф. ш. в.) і тривають, як правило, довічно, а у разі припинення шлюбу або співмешкання - до припинення майнових та особистих немайнових відносин колишнього подружжя або співмешканців. При цьому поняття «Ф. ш. в.» ви-

значається як особисті немайнові відносини, а також відносини щодо спільного набутого майна та взаємного утримання між жінкою та чоловіком, які проживають однією сім'єю, не перебувають у шлюбі між собою та в будь-якому ін. шлюбі.

Прав, регулювання відносин, які виникають на підставі Ф. ш. в., здійснено ст. 74 СК України щодо права на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому ін. шлюбі. Суд. практика застосування цієї норми зводиться до такого. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому ін. шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо ін. не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому ін. шлюбі, поширюються положення гл. 8 СК України.

При застосуванні ст. 74 СК України слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому ін. шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю. Для визначення осіб як таких, що перебувають у Ф. ш. в., для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК України суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, упродовж якого було придбане спірне майно.

Лит.: Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Х., 2008.

В. В. Кочин.

ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ (від лат. іїсію «вигадка» - щось неіснуюче, уявне, помилкове) - шлюб, укладений особою (особами) без наміру створення сім'ї та набуття взаємних прав і обов'язків подружжя.

Укладення Ф. ш. суперечить осн. меті інституту шлюбу - створення сім'ї: в особи, яка укладає шлюб, відсутня така мета, вона не бажає виникнення характерних для подружжя взаємовідносин і настання тих наслідків, які за звичайних обставин мають місце у шлюбі. Це виявляється, зокрема, у її небажанні вести спільне господарство, жити разом з ін. з подружжя, надавати йому підтримку та допомогу, дбати про добробут і моральний стан сім'ї тощо. Разом із тим намір створення сім'ї може бути відсутнім як в одного з подружжя, так і в обох (у таких випадках ідеться відповідно про односторонню та двосторонню фіктивність).

Фіктивним є шлюб, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя.

Шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя. Таким чином, мета Ф. ш. може бути будь-яка, за винятком створення сім'ї, зокрема, можливість отримання пільг у статусі подружжя, права на одержання пенсії, допомоги та ін. платежів,